

Finns det ett Rumi-spår i svensk litteratur? Vilka har låtit sig inspireras av den persiske diktaren och mystikern Jalal al-Din Rumi (1207-73)? Det krävs ett visst detektivarbete för att hitta influenser hos svenska författare men där sådana finns är de desto viktigare.

Introduktionen av Rumi på svenska är en enda mans förtjänst: Eric Hermelin. Under åren 1933-39 översatte han "Masnavi", ett verk på sex volymer och 25 000 verser, på S:t Lars mentalsjukhus i Lund. Han tillbringade 35 år på S:t Lars, då han hann med att översätta inte bara "Masnavi" utan de flesta klassiska persiska diktarna. Syftet var att tina upp svenskarnas "frusna tankeförmåga" och att sätta "hjärtats vägor i svallning". De persiska texterna skulle inspirera till en livsglädje i det kalla och melankoliska Norden. För Hermelin representerade Rumis dikter en hälsosam galenskap byggd på synen på sufin som en helig dåre som vänder upp och ner på konventionell moral. Hermelins eget liv hade varit en serie av galna eskapader tills han slutligen skrevs in på S:t Lars 1909 där han skulle stanna fram till sin död 1944.

"Masnavi" lästes av många svenska författare, bland andra Vilhelm Ekelund. Hermelin och Ekelund träffades aldrig och brevväxlade inte men de satte stort värde på varandras arbeten. Deras styv på Rumi och sufismen skiljer sig emellertid radikalt åt. Om Hermelin betonar den heliga dårskapen hos Rumi, uppfattar Ekelund honom snarare som ett etiskt-asketiskt föredöme eftersom han visar en livsväg som gör det möjligt att övervinna jagets effekter. Den stora problematiken i Ekelunds författarskap är hur man ska rena sig från "demonerna" i hjärtat. Därför övergav han tidigt lyriken för att i stället ägna sig åt afotistisk sökandet efter en giltig livshållning. För detta livslånga projekt fann han inspiration hos Rumi som blev något av en antik vishetstärare i Epikuros anda.

Ekelund refererar till Rumi på två ställen i sitt omfattande författarskap. Det kan tyckas lite men kontexten gör omnämnandet av hans namn desto betydelsefullare. Första gången sker i "Plus salis" från 1945. Där talas det om att "metronljuset" hos Goethe skulle ha blivit rikare om det fått prövas i ett möte med Attar och Rumi i stället för Hafiz. Det sant sufiska finns hos Attar och Rumi, menar Ekelund, då han kopplar samman idén om *metron* med det sufiska fattigdomsidealet. Det grekiska ordet *metron* betyder mått eller måttfullhet och det är ett centralt begrepp hos Ekelund. Han ger det betydelsen tillräcklighet eller självtillit. Att vara tillräcklig i sig själv innebär att stå på egen existentiell grund i mötet med tillvaron.

För att få sin egentliga innebörd måste emellertid *metron*begreppet radikaliseras genom att länkas samman med den sufiska föreställningen om att gudsmänniskan är den låga människan som lever i fattigdom. Det sanna *metron*ljuset är det låga och först i det låga kan människan bli fulländad. En sådan etisk-andlig fulländning står även emot yttre hot eftersom den låga själens tillräcklighet utgör världens orubbliga mittpunkt. Det är tankar som kan påminna om stoikerna.

Den andra referensen till Rumi i Vilhelm Ekelunds författarskap sker i den sista utgivna afotistiska samlingen "Atticism - humanism" från 1946. Här blir det tydligt att den persiske diktaren fungerar som dialogpartner i utarbetandet av nya värden i en tid av värdelöshet. Egentligen kan Ekelunds hela prosaproduktion läsas som en kontinuerlig process för att ur olika idé-traditioner vaska fram en moralfilosofisk värdelektion för 20:e seklets människor. Noteringen i "Atticism - humanism" lyder: "Aus Koth Gold machen! Till Nietzsche kom det ordet i hans djupaste nöd: från Attar, och Rumi, och Emerson." Nietzsche citatet kan översättas: "Att göra guld av

Svenska diktare virvlar med i Rumis extas

RUMI 800 ÅR För Erik Hermelin representerade den persiske diktaren Rumi en hälsosam galenskap. Under sex år på mentalsjukhuset S:t Lars översatte Hermelin 25 000 verser av Rumi, en sådd som burit rik frukt hos diktare som Ekelund, Ekelöf, Leckius och Säfve.

AV BO GUSTAVSSON

smuts!" Ekelund konstaterar att Nietzsche missförstod sin egen livsavgörande insikt då han gick den övre vägen genom att utveckla idén om Übermensch. Istället skulle han ha följt Attar, Rumi och Emerson på den nedre vägen genom jagets rening till en upptäckt av gudsmänniskan i alkemins *prima materia*, det vill säga affektivet smuts. Den alkemiska processen att göra guld av smuts kan sägas summera den sufiska vägen så som denna kommer till uttryck i Rumis "Masnavi". I femte delen finns en passus med typiska hermeliniska ordmarkeringar som troligtvis utgör källan till Nietzsches citatet: "Om HAN tar smuts i sina / händer, blir det guld." Ekelund ägde för övrigt samtliga sex volymer som hade översatts av Hermelin. Böckerna var väl lästa och uppsprättade.

En annan person som både ägde och läste sin "Masnavi" var Gunnar Ekelöf. Hans intresse för sufism och persisk diktning gick tillbaka till gymnasietiden då han kom i kontakt med Ibn Arabis samling med oden "Tarjuman al-Ashwaq". Rumi var en av Ekelöfs många valfrändskaper vilket gjorde att han själv översatte sex texter ur "Diwan-i Shams-i Tabrizi" tryckta i Ord och Bild 1944. Men troligtvis gjordes översättningarna under Ekelöfs surrealistperiod tio år tidigare i samband med att han skrev en essä om sufismen. Där beskrivs Rumi som en extatiker som diktar "i trans". I Ekelöfs ögon blir därför den persiske poeten en medeltida surrealist som behärskar konsten att skapa ur det undermedvetna. Sufismen definieras vidare som en erotiserad religionsform som speciellt lockat diktare. Ekelöfs debutbok "sent på jorden" innehåller både drömm- och transdikter där han använder sig av surrealisternas och Rumis metod.

De översatta texterna av Rumi handlar om den fångna själens längtan efter den gudomliga verkligheten. Andlig fångenskap och andlig frihet var en tematisk sysselsatte Ekelöf under hela hans författarskap. Vissa bilder i de tolkade Rumidiktarna dyker då och då upp i olika böcker under hans karriär ända fram till Diwan-trilogin på 60-talet. Lösningen på frågan vad sann andlig frihet innebar fann Ekelöf till sist i en form av kärleksmystik. Och sufismen genom Ibn Arabis och Rumis förmedling spelade då en mycket viktig roll vilket framför allt blir tydligt i Diwan-trilogin.

För Willy Kyrklund är Rumis "Masnavi" "den persiska mystikens pärla". Ömdömet står att läsa i Kyrklunds reseskildring "Till Tabbas". Boken inleddes med hans egen tolkning av "Vassflöjens sång", den första dikten i "Masnavi". Resan från gränslöden

Arax mellan det forna Sovjetunionen och Persien till ökenoasen Tabbas blir också en resa i sufisk andlighet till ljudet från Rumis klagande vassflöjt. Den symboliserar den mänskliga själens längtan efter Gud. Det är en längtan som Kyrklund delar men eftersom han är en modern ironisk skeptiker kan han inget annat göra än att pröva den sufiska livshållningen som en tankemodell. Tabbas är en ort dit ingen reser i modernitetens sekulära värld, konstaterar han.

Under hela sitt författarskap prövar Kyrklund olika livshållningar, alltifrån taoismen till antik filosofi och modern vetenskap för att belysa grundproblematiken i sitt verk: att söka "den fråga på vilken människolivet är ett svar". Resan genom Persien tillsammans med sådana sufiska diktare som Omar Khayyam, Hafiz, Sa'di och Attar utvecklar sig därför till en undersökning av denna fråga. Färden slutar ute i öknen där Kyrklund än en gång hör den klagande melodin från Rumis vassflöjt. Men han lyckas inte ta steget ut ur sin ironiska skepticism. I en annan citerad Rumi-dikt i "Till Tabbas" förekommer den traditionella bilden av den sufiska vägen som en kamelkaravan genom öknen. Det är mycket svårt för en modern skeptiker att följa med mystikens karavan och ljudet från Rumis vassflöjt får därför klinga bort i Tabbas ökenvidder.

Eric von Post var något så ovanligt som en diplomat som också skrev dikter inspirerade av sufismen. Han lärde känna sufisk mystik då han var Sveriges sändebud i Ankara under åren 1946 till 1951. Resultatet blev hans första diktsamling "Ramazan" utgiven 1955. *Ramazan* är turkiska för det arabiska ordet *ramadan*, den muslimska fastemånaden. Von Posts verk präglas av islamisk spiritualitet så som denna kommer till uttryck i Koranen och hos sådana mystiker som Attar och Rumi. Framför allt Rumi spelar en viktig roll i hans författarskap.

Von Post ser Rumi som en andlig mästare eller *pir* på persiska. I dikten "Efteråt" tillägnad "Masnavis" diktare skriver Eric von Post: "Jag ser men utan ögon. Är men vet ej. / En lyckta utan rot och föremål / fulländad i sig själv och evigt lika." Det är en upplevelse på en gång av *fana* och *baqa*, det vill säga jagets utslöckande i den gudomliga verkligheten. Det karakteristiska med von Posts dikter är det ljusa, nästan naivt lyckliga tonfallet.

20 år efter debuten återkom von Post med diktsamlingen "Trevanden". Här lyckas han ge en personlig vinkling åt det centrala temat inom klassisk persisk diktning:

sökandet efter den Älskade som är både nära och oåtkomligt fjärran.

*Kvinnan jag älskar
skall födas om hundra år.
Mitt stoft för länge sen
förmäls med jorden.
/.../
En afontstund
när vinden sveper varligt
den mjuka locken
över hennes tinning
skall hon förnimma min kyss.*

"Trevanden" utarbetar en kärleksmystik med inslag av kristna, antika och muslimska föreställningar. I en dikt rikad till Rumi talas det om att "En enda är stråvan: nå utom sig själv". Att nå utom sig själv utgör formeln för all mystik och det är även formeln för den sufiska vägen till gnosis.

En annan diktare som tagit intryck av olika andliga strömningar är Ingemar Leckius. I kristen, judisk och muslimsk spiritualitet söker han en gemensam grund: *sophia perennis*. Leckius gör sig till tolk för denna andliga visdom i sin mest helgjutna bok "Vid terebinträdet" som kom ut 1989. Alla mystiker i alla tider har varit "ett membran mot det okända" som det heter i inledningsdikten. "Det är någon annan vi älskar hos varandra" står det på ett annat ställe i "Vid terebinträdet". Sökandet efter denne "någon annan" tar sig varierande uttryck i olika mystiska läror men målet förblir det samma: gudskunskap. Leckius finner därför sina "invärta bröder" hos judiska chassider, sufierna Halladj och Ibn Arabi eller den kristne mystikern Charles de Foucauld som levde som eremit i Sahara där han dog 1916.

En dikt i "Vid terebinträdet" handlar om Rumi dansande i extas. Enligt Leckius är Rumi "den islamiska mystikens störste diktare". I sin virvlande dans uppnår han *tawhid*, förening med den Älskade eller Gud. För att uttrycka detta tillstånd används en traditionell bild inom sufisk diktning: krummakaren som drejar ett lerkärl "ur vilket tystnadens vin / aldrig upphör att flöda". Vin är också en vanlig bild hos sufiska diktare för extatisk gnosis. I den avslutande dikten i boken sägs det om Abrahams Gud att "Hans namn är hängivelse". Hängivelse är det "hundrade Namnet" som Rumi virvlar runt i sin dans och det utgör även det mystiska tillstånd som Ingemar Leckius vill ge uttryck åt i "Vid terebinträdet".

Den mest kände svenske konvertiten till islam är nog Torbjörn Säfve. Han är en sufisk livsnjutare som bekänner sig till kvinnan, kärleken och konsten. I den ordningen! Enligt Säfve representerar sufismen islams ursprungliga spiritualitet eftersom profeten var en levnadsglad människa som älskade kvinnor och musik. Den stränga laglydnaden utvecklades först senare av rättslärd. Därför blir sufismen ett sätt att förhöja livskänslan genom en förening av erotik och andlighet vilket också visar sig i den antologi med sufisk poesi som Säfve redigerat: "Den stulna bönemattan". Den diktare som citeras oftast är just Rumi. Ett citat ur "Masnavi" får illustrera både Säfves och Rumis livsideal: "Sök passionen! Sök passionen! Passionen! Ja, passionen!"

Bo Gustavsson

Bo Gustavsson är författare och kritiker. I morgon lördag inleddes Rumifestival på Södra teatern i Stockholm.

SvD.se

Missat en understrecketare? Fler än 1000 finns att läsa på webben.
• svd.se/understrecket